

# SÅLDA GÅRDAR OCH TORP – FRÅN VÄSTERBY OCH BROKIND

Veine Edman 21 12 15, senast ändrad 22 05 17

## 1. Utförsäljningen av gårdar och torp – från Västerby – från 1860-talet till 1912

År	Gård	Total areal hektar	Köpare	Övrigt kring ägandet ett stycke framåt i tiden. Vilka som arrenderade/bebodde fastigheten förbigås här.
1847 (dvs före den angivna tidsperioden.)	Skarsmåla – ¼ mtl	99	Nicklas Zachrisson/ Brita Larsdotter, från Björnkil	Handlingar i Kinda häradsrätt visar att Nicklas Zachrisson (1803-1864) och hustrun Brita Larsdotter (1787 -) år 1847 köpte Skarsmåla från Västerbys ägare greve von Saltza, för 3 000 riksdaler. Detta är veterligt enda försäljningen fr Västerby-komplexet innan detta 1851 såldes till greve Falkenberg på Brokind. Sonen Nils Johan Nicklasson (1825 -) och h h Stina Regina Eriksdotter inträdde som brukare och delägare. Ägandet var under en period delat. Skarsmåla, med relativt stor skogsareal, har sedan mestadels haft ägare boende på annat håll, som arrenderat ut jordbruket. I slutet av 1800-talet flyttades gårdscentrum ngt hundral meter längre ner mot Arnebo.
1863 (?)	Sättramålen – ¼ mtl	73	Hans Olofsson	Hans Olofsson (1820-1899), inflyttad med maka 1863, står som "Eg" (Äg) i hfl. Köpte han av Henrik CA Falkenberg, eller av Säbys dåvarande ägare? Enl Paul Aineström hörde Sättramålen omkr 1840 till Västerby-komplexet, men enl Holger Rosman räknades gården vid samma tid till Säby-komplexet. 1910 sålde Olofssons änka Gustava Sättramålen till N P Danielsson (se nedan).
1876	Dänskebo – 1 ½ mtl	202	J V Samuelsson, Västra Eneby	1893 såldes Dänskebo på nytt – till Johan Enok Johansson, som några år bebodde och brukade gården. Han blev snart ägare till flera gårdar i och utanför Vårdsnäs. Från 1898 bosatt på Sviestad, Landeryds sn. Dänskebo såldes 1925 av JEJs sterbhus till Carl Oskar Petersson, Södra Vi.
1893	Karlemåla, torp på Unön, ej att växla med Karlemåla under Brokind	66	Samuel Karlsson, timmerkarl	
1894	Gölarp - ¼ mtl	36	S P Pettersson	Samuel Petter Pettersson brukade samtidigt Stensvassa Frälsegård under Brokind. 1930 förvärvades Gölarp av Eskil Ridderstad, chefred för Östgöta Correspondenten, och utarrenderades till Karl-Erik Karlsson.
1890-t	Åhs – ½ mtl	86 - eller 114	Anders Gustaf Larsson	AGL arrenderade från 1894, blev något senare ägare. 1903 köptes Åhs av JE Johansson (se Dänskebo). Redan 1906 sålde JEJ till smålänningen Nils Petter Danielsson, som sedan 1904 drev sågverk vid Bestorp. Med sitt bolag Norrköpings Exporthyvleri byggde NPD ett imperium av skogsgårdar och sågverk. Imperiet rasade dock i den ekonomiska turbulensen i 1920-talets början. 1919 blev Erhard Lindén chef för sågverket och ägare av Åhs. Senare innehades Åhs av sågverkschefen Stig Engström.

1898 ca	Stubbetorp – 1 mtl	89	Oskar Granberg/A P Samuelsson, båda från Sättra	Gårdens brukare var Granberg, som vid okänd tidpunkt köpte ut Samuelsson. 1918 tillträdde sonen Waldemar som arrendator. 1913 frånstyckas och säljs f d soldattorpet Stubbö till dikningsförmannen K B Cedervall. Säljare är Oskar Granberg, Emelie Granberg och A P Samuelsson. I köpeavtalet avtalas även åtaganden för ett ladugårdsbygge m m vid torpet.
1898 ca	Sjögesätter – 1 mtl	147	Johan August Svensson	JAS förvärvade gården 1898, men flyttade enligt kyrkboken dit 1899. Han brukade gården till 1928, då den övertogs av sonen Einar Svensson.
1899 ca	Kuseboholm med Besebo – 3 mtl	302	C G Samuelsson	Samuelsson försäkrade K 1899. 1902 köptes gården av grosshandlare Axel Karlsson, Lkpg. 1907 blev Carl Fr Wellenius, tillhörig en textilfabrikörsfamilj i Norrköping, ny ägare. Efter att denne avlidit 1913 blev året efter direktör Axel J Andersson, Kisa, ägare. Han och änkan Anna A ägde K till 1940-talet. Ca 1930 såldes torpen Klovsten, Stora Högmo och Lilla Högmo, vilka därmed blev självständiga små gårdar.
1899 ca	Nässjö – 1 mtl	278 inkl Björklida	J E Johansson	Johan Enok Johansson, JEJ, (se ovan) köpte såväl Nässjö som granngården Björklida. 1914-18 var enl kyrkboken LPE Jakobsson ägare och brukare. Efter ännu ett par kortvariga äganden var köpman Oskar Andersson, Linköping, ägare från 1922 till 1942. Då köptes Nässjö och Björklida av ingenjör Gunnar Gavel, Linköping. Gårdarna var samägda tills fam Gavel sålde Björklida 1999.
1899 ca	Björklida ¼ mtl	?	J E Johansson	JEJ försäkrade Björklida och soldattorpet Björkmo från 1902. Ägandehistorien: Se Nässjö, ovan. Björklida har ömsom brukats som en liten arrendegård och ömsom i sambruk med Nässjö. Siste boende i Björklida flyttade ut 1949, varefter byggnaderna revs under 1950-talet. 1999 såldes Björklida av fam Gavel till Henrik Falkenberg, Brokind, och Lars Vikinge, Melskog, vilka delade upp fastigheten. Björkmo (7,4 ha) såldes 1906 av JEJ för 2700 kr till P J Viktor, den siste indelte knekten vid soldattorpet och senare fjärdingsman och byggmästare.
1900 ca	Melskog – ¼ mtl	131	Anders P Pettersson, nämndeman	Melskog hörde till Västerby 1840 och hade troligen gjort så länge. Trots att M vid friköpet skildes från Björklida benämndes fastigheten långt fram i tiden "Björklida med Melskog". Köparen APP (nämndeman fr 1902 och känd som "klok gubbe"), var arrendator sedan 1882. 1905 sålde APP till Gottfrid Karlsson, flyttade själv till Bäckaskog, torp under M, och bodde där till 1941. Melskog köps några år senare av Ernst Sandquist, Linköping. Han efterträddes av löjtnant KJ Eng, Rimforsa, och dennes dödsbo, samt från 1940-talet grosshandlare Johan Jönsson. 1/1 1968 köptes M av jägmästare Lars Arvid Vikinge.
1912	Västerby – 4 mtl	362 + Lilla Ängen o Snår	Edvard Bremer	Bremer, tandläkare i Norrköping, sålde 1918 till Axel Viktor Hanzon, vars familj ägde och brukade Västerby till 1947. Näste ägare och brukare var Jan Henrik Sunström, från 1953 följd av Gösta Pettersson. Denne sålde gården till

				Skogsvårdsstyrelsen, som tillträdde 14/3 1959. Västerby skulle nu bli skogsbruksskola.
1847	Skarsmåla – ¼ mtl		Nickas Zackrisson och Brita Larsdotter, Björnkil	Till Västerbygodsets tidigare innehav av gårdar hörde även Skarsmåla. Gården såldes dock redan 1847 för 3 000 Riksdaler Banco. Säljare var greve Edvard Fr von Saltza, som 1842 hade ärvt Säby och Västerby m fl efter kusinen GL Cederhielm. Källa: Kinda häradsrätt A1a 103, s 31 (1847). Av Rosmans "Bjärka-Säby och dess ägare" framgår att Saltzas stora innehav av gods och gårdar ansträngde ekonomin.

## 2. Utförsäljningen av gårdar och torp – från Brokind - 1907 - 1933

År	Gård	Total areal ha	Köpare	Övrigt kring ägandet ett stycke framåt i tiden. Vilka som brukade/bebodde fastigheten förbigås här.
1907 (el 1909)	Rosenberg		Logen 3772 Brokind	På platsen för det f d skolhus m m som döpts till Rosenberg, upplät greve Henrik M:son Falkenberg tomt (Sundsmåla 1:3) för uppförande av en IOGT-lokal. Det första ordenshuset brann och ersattes 1933-34 av ett nytt. Avstyckning och försäljning av tomten till logen skedde 1924, i samband med att Sundsmåla avyttrades.
1912	Tomtområde söder och väster om Brokinds jvstn	24	Carl Fr Johansson, länsbokhållare	I affären ingick förutom Brokind 1:2 (stort tomtområde vid jvstn), även Skillberga 1:2 (Ristesten – se nedan) samt Saxtorp Uppgård 2:2 (Saxtorps Udde/ Enebacken). Tomtförsäljning kring jvstn påbörjas av Johansson, men från våren 1914 uppträder i stället Henrik M:son Falkenberg som säljare. Var Johanssons roll att som bulvan för en tid kamouflera fideikommissariens köp av mark från fideikommisset? <a href="#">Se sidan "Hur samhället Brokind kom till"</a> .
1912/1914	Ristesten	8	Carl Fr Johansson	F d grenadjäratorp under Skillberga Rusthåll, vars mark klövs av såväl Östra centralbanan som nya vägen mot Bestorp. Nytt bostadshus byggdes 1900 söder om järnvägen. Köparen ägde sedan 190? sommarhuset Garnvik som handl A Östergren byggt ca 1900 på Ås 1:2 o 1:3 vid R:s östra fastighetsgräns, vid stranden nedom järnvägen. Ristesten försäkrades från 1914 av CFJ och 1943-47 av sterbhuset.
1918	Brokind – 5 mtl – Eggeby – 3 mtl – Eggebynäs – 1 1/8 mtl – Viggeby 3 mtl, m fl	1121 - exkl nedanstående gårdar o torp	Gustaf Andersson, grosshandl, Örebro	Gustaf Andersson, som tycks ha varit en av tidens "fastighetshajar", sålde senare samma år, 1918, godset vidare till modehusdirektören Josef Berghoff, Stockholm.
1918	Brokinds skoltomt		Vårdnäs församling	Överfördes till församlingen utan kostnad när Brokind under några månader ägdes av grosshandlaren / godsägaren Gustaf Andersson, Örebro. Skolan hade uppförts omkring 1875 utan att tomten överlätits till församlingen.
1923 (se Övrigt...)	Saxtorps Uppgård – 5/8 mtl	41	David O Spets	Ropades in för 40 000 kr vid auktion 9/10 1922. Vid försäljningen undantogs en skogsloft (Saxtorp 2:6) för Brokinds gårds räkning. Spets förvärvade 1941 från L G Erikssons dödsbo även Saxtorps Nedergård.

1923	Arnebo Frälsegård – ½ mtl	55	Otto Verner Eriksson, Tjärstad	Ropades in vid auktion 9/10 1922.
1923	Sundsmåla – 1 mtl (före avstyckning)	101 minus 24 = 77	Gottfrid Jonsson, Hjulsbro	Ropads in vid auktion 9/10 1922. Vid försäljningen undantogs en skogsloft i väster (Sundsmåla 1:2) på drygt 23 ha, som skulle förbli i Brokinds gårds ägo. Vidare undantogs tomten till "Godtemplarstugan" vid Rosenberg, som greve Falkenberg på sin tid upplåtit till Logen Brokind.
1923	Stensvassa Frälsegård – ½ mtl	100 minus 20 = 80	Samuel P Pettersson	Vid försäljningen undantogs en skogsloft (Stensvassa 2:2) på ca 20 ha för Brokinds gårds räkning. Köparen Pettersson hade varit gårdens arrendator sedan 1890. (Se även Gölarp, ovan!) Efter SPPs död 1925 inträdde ny ägare.
1923	Tomåla – 5/8 mtl före avstyckn, 13/24 mtl efter	90 minus 32 = 58	Arvid Lindersson	Ropades in för 33 100 kr vid auktion 9/10 1922. Liksom i Sundsmåla undantogs ett skogsparti (Tomåla 1:3, 32 ha) i väster, som skulle förbli i Brokinds gårds ägo. 1937 övertogs gården av J E Ekman och Elvira Ekman. 1938 är Elvira Ekman ensam ägare, med arrendator.
1923	Sjöberga (Fäntebo) – ½ mtl	91	Klas Th Isaksson	Isaksson hade sedan 1908 brukat gården som arrendator.
1923	Skillberga Rusthåll – 1 mtl	95	Axel Andersson	Ropades in vid auktion 9/10 1922. Vid försäljningen undantogs en skogsloft (Skillberga 1:7) på ?? ha för Brokinds gårds räkning. Axel Andersson lämnade gården 1926. Näste ägare K-G Andersson, som var sjuklig och avled, efterträddes av änkan Emilia Andersson/Ekholm.
1924	Långkärr	21	Gustav Johansson	F d torp under Stensvassa. Johansson med familj kom från granntorpet Malmen, och bodde kvar till 1947.
1926	Mors Vila		S:t Lars församling	På mark tillhörande f d byn Viggebys marker, nära Karlemåla och Älgbosätter, skänkte ägaren Josef Berghoff tomt för ett vilohem att nyttjas sommartid av kvinnor i behov av rekreation.
1928	Tomtområde vid Sundsborg	Ca 20		Med hänvisning till en byggnadsplan för "mindre lägenheter för bostadsändamål" beviljas dir Berghoff en avstyckning om ca 20 ha norr om Lilla och Stora Eke. Oklart i vilken utsträckning byggnadsplanen utnyttjades. Tomten för f d fiskarebostället Sundsborg låg utanför planen.
1931 el 1932	Syttorp	8	Elis Samuelsson, jordbruksarbetare	Köparen var delvis uppväxt i torpet som brukats/arrenderats av föräldrarna.
1931?	Eda – 1 mtl	86	Edvard Karlsson	Karlsson brukade Eda till sin död 1937, då den övertogs av dottersonen Ebbe Magnusson.
1932	Släteke	33	Axel Fritiof Lindell	AFL hade sedan 1923 arrenderat Släteke.
1932	Galtebo	47	Karl August Samuelsson	Gården hade arrenderats av KAS från 1902, och före honom av fadern sedan 1870-talet. Efter KAS skulle den brukas av först sonen David och därefter av sonsonen Göran. Köpeavtalet skrevs 6/7 1931, med tillträde 14/3 1932, och köpesumman var 20 000 kr, uppger Göran Samuelsson.
1932	Kåtebo – 2 mtl	111	K G Pettersson	Ovan nämnda auktion 9/19 1922 hade omfattat även Kåtebo. Om gården inte blev såld, eller om affären inte fullföljdes, är ovisst. Gården utarrenderades 1923 till KGP, som förvärvade den 1932.

1932	Dalen		Karl Oskar Fransson	I samband m KGPs friköp av Kåtebo friköptes Dalen och Bokärr, som båda varit torp under Kåtebo. Köparen K O Fransson var sedan 1903 torpare i Bokärr.
1932	Bokärr		Karl Oskar Fransson	Se Dalen, ovan. Bokärrens jordtorp, även kallat Övre Bokärr, hade ca 1910 upphört och införlivats med Bokärrens f d soldattorp / Nedre Bokärr. Från 1961 enbart sommarboende.
1932	Karlslund		Karl August Samuelsson	Karlslund hade i likhet med Dalen och Bokärr varit torp under Kåtebo. I samband med sitt friköp av Galtebo förvärvade K A Samuelsson även detta torp.
1932	Snedershult	32	David K Wistrand	Sedan 1907 hade Snedershult arrenderats av familjen, först av fadern, och från 1922 sv DKW. Efter köpet arrenderade David W ut jordbruket till sin bror John Wistrand.
1932	Karlemåla	56	Oskar Helmer Karlsson	Gården består av två tidigare torp samt tillskottsmark som avstyckades från Viggeby. 1932 såldes K till Magnus Kastensson. Ena torpstugan kvar till 1960, då den skadades av en sten genom taket vid sprängning för bygget av rv 34. Det senare uppgivet av Göran Gunnarsson.
1932	Storsmåla	73	David Julius Lager	Ev samägde Lager och Anders H Andersson gården. Den senare var hur som helst arrendator. De båda kom från Kisa respektive Tidarsrum.
1932	Rösjö	14	Erik Gunnar Johansson, Mjölby	F d torp/utjord till Brokind.
1932	Eke, Stora (Storeke)	33	Karl Gustaf Samuelsson	F d torp under Brokind, Köparen var gårdens arrendator sedan 1920.
1932	Eke, Lilla (Lilleke)	20	Einar Karlsson	F d torp under Brokind
1932	Norrtorp	36	Jonas Albert Samuelsson	F d utjord under Brokind. JAS m familj kom från Karlemåla. Se Stig Nilsson (under Berättelser): Föräldrarna Otto och Anna Nilsson var arrendatorer av N och ville köpa, men tillfrågade släktingar ville inte låna dem pengar.
1933	Skillberga Frälsegård (Sjökulla) - ¾ mtl	57	Akadius Lindhe, byggm, Djursholm	Arrendatorer var fr 1935 Martin och Erik Svensson.
1933	Pukeberg – ½ mtl	130	Gunnar Johansson, Malexander	Före 1938 avstyckas och försäljs 74 ha skog till Hanekinds häradsallmänning.
1933	Brokinds gård med Eggeby, Eggebynäs m fl	934	Göran Falkenberg, fideikommissarie	
1933	Viggeby – 3 mtl	264	Göran Falkenberg, fideikommissarie	

Källor: Paul Aineström: Västerby – gård och folk, publ i "Västerbyskolan 25 år", 1985 / Paul Aineström: Torp och stugor i Vårdnäs socken, I-II / Anton Ridderstad: Östergötlands beskrivning, II:2, 1918 / Holger Rosman: Bjärka-Säby och dess ägare, III, 1927 / Svenska gods och gårdar - Östergötland Sydöstra, 1939 / Sveriges Bebyggelse Östergötlands län VII, 1951 / Fastighetskalender för Östergötlands län – Kinda och Ydre domsaga, 1939 / Östergötlands Brandstodsbolag - makulerade försäkringsbrev, brukskultur.se / Lantmäterimyndighetens arkiv / historiskakartor.lantmateriet.se / Vårdnäs husförhörlängder (hfl) m fl församlingsböcker - riksarkivet.se. Uppgifterna om auktionen vid Brokind 9/10 1922 har förmedlats av Anders Kull, som hittat dem i sin mormors fars (Teodor Pettersson) dagbok. TP var rättare på Brokind till 1916 och därefter arrendator på Skillberga Frälsegård (Sjökulla) till 1932. Uppgift om friköpet av Skarsmåla har lämnats av Yngve Larsson.

